

Een beeld van een boek

Verluchte handschriften zijn populair. Maar liefst drie tentoonstellingen volgen elkaar in ijtempo op. Naast M Leuven en de Koninklijke Bibliotheek brengt ook het STAM in Gent een verhaal rond een middeleeuws manuscript..

DE WERELDVISIE VAN KANUNNIK LAMBERTUS

Het STAM in Gent haalt het vergeten *Liber Floridus* (letterlijk 'Bebloemd Boek'), een handschrift uit de twaalfde-eeuwse renaissance, van onder het stof. Het is geen prestigieuze schat vol kunstige miniaturen. Het is de arbeid van één man, een zekere Lambertus, kanunnik aan de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Saint-Omer, die in zijn levenswerk van circa 1120 zijn visie op de wereld ontvouwt. Sinds 2008 prijkt het op de lijst van Vlaamse topstukken.

Saint-Omer of Sint-Omaars in Frans-Vlaanderen lag rond het midden van de middeleeuwen onder bestuur van de graven van Vlaanderen. Men moest het vervolgens afstaan en het werd opgenomen in het graafschap Artesië. Vanaf 1384 viel de stad onder de voogdij van Filips de Stoute, hertog van Bourgondië. De stad Sint-Omaars was al een hele poos leidinggevend wat de lakenindustrie betrof. Brugge nam tegen het einde van de veertiende eeuw die sterke positie over. Hoeveel Vlamingen bezochten ooit deze zusterstad? Het cultureel patrimonium is nochtans niet mis en de geschiedkundige band met Vlaanderen onloochenbaar. Al even onbekend als Saint-Omer is het *Liber Floridus* dat er tot stand kwam.

De wereld trachten samen te vatten in één boek, het lijkt een megalomaan plan, iets uit het verre verleden. Daarbij denken we in de eerste plaats aan de geniale *Naturalis Historia* van Plinius de Oudere (23-79), een van de bestsellers uit de Klassieke Oudheid. Zevenendertig boekdelen pende Plinius vol.

Liber Floridus, 1121, f. 2v-93r
UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

Volgende pagina:
Liber Floridus, 1121,
f. 56v-57r
UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

Leo rex
Bestiarum porcus

Leo
Rotari timor stre-
pit. sed magis ignos. &
cu dormit. eius uigilant
oculi. Cuius homine. leonum
natura e. ut nisi lesi. nequeant
miseri. Capetuos obuios repa-
trare permittunt

Est in potestate leonis
apertis oculis. et dormitio
qui cum uoluerit
excitatur a somno.
significans dominatione
xpi dominus. potestate
habeo potestati anima
mea. et ita u. sanandi
eum. Et dicit. Ego dor-
mivi. et somnum cepi. &
excitatus sicut uolui.

Leo est animal ferocissimum & cum porcello &
catulo secundo febres amittit. Cui leona parit catu-
lu. tribus diebus & tribus noctibus. catulus dormire solet. deinde
patris frenum & rugru tremefacit. cubilis locu adiens.
quocumq; suscitare catulu dormientem.
Cauda sua destruit
ne fugat. ne eu
quator
inue
in

ISIDORVS SPLESS

LEPS DENATVRIS BESTIARVM;

LEO. cauda propria operiens uestigia ne uenator eu
inueniat. leone ortu de tribu iuda significat. q in fine seclor
humanitatis sue cauda ne auenatore diabolo agnosceretur.
glam deitatis occultat. **L**EO rex bestiaru & dñs. rugitu suo
& fremitu. catulu suu excitat triduo dormiente. ds deoz & dñs
filii sui. die tertia. a morte suscitatur meolam. **L**EO cauda
tra pcutiendo circuli faciens. que desiderat inde abstract.
xps di filiu sine sue mortis que p cauda notat que finis est
bestie. pcutiens barathru. quos uoluit inde eripuit. *Itē de leone*
LEO sibi resistentes occidit & deuorat ac peregrinos repatri-
are pmittit. Xps u supbos destruens. humiles exaltat in glia
& peregrinos pauperes spiritu ad paradysi gaudia repotare cecedit.

Gygis bestia uariis distincta maculis. uirtute *De gygide.*
& uelocitate mirabilis crudelis est nemini parcens;

Pantera bestia nigra ut alba ^{orbiculata} uarietate distinguitur. *De pantera.*
fuluis depicta orbiculis. Hec semel omnino parit. nam
onerata fetib; uulua taq obstantē partur unguib; lacerant
ita ut semen infusum postea retinere non possit. *De antilop.*

Antalops animal nimis acerrimu. auenatorib; capi non
potest. Habet autē longa cornua ferri similitudine ha-
bentia. ita ut possit etiā arborel secare altat. & ad tria pster-
nere. Dū u sicut uenit ad eufrate. *De antilop.* Est autē ferocis-
sima iuxta flumē que dicitur herema habet ungula subtilia
plexa. Cūq; incipit ludere obligat. *De antilop.* in ungula hinc
& cū diu pugna uerit & se liberare n̄ possit. exclamat ho
Cuius uoce uenator audiens. uenit continuo & occidit eu. *De pantera.*

Pardus uarietate distinctus. uelox nimis & precepti ad le-
guem. saltu ad mortem ruit. *De leopardo.*
Leopardus ex adulterino concubitu leonis & pardae. uel
pardo & leona nascitur. saluu ut leo. nigris distinctis maculis.

Liber Floridus in het STAM

Hij vertelt over de elementen, over de Maas en de Rijn en andere geografische wetenswaardigheden. Meisjes komen sneller ter wereld dan jongens, maar zouden ook sneller oud worden. Men geloofde in weerwolven en zeemonsters. Plinius tekende verhalen over Cyclopen en andere monsterachtige mensen op. Naar verluidt was het de gewoonte om aan de overkant van de Alpen mensenoffers te brengen. Een havik veranderde volgens het volksgeloof in een koekoek ... Plinius is een onuitputtelijke bron van kennis over de antieken. Hij had duidelijk niet alles uit de eerste hand, maar een empirische ingesteldheid was hem zeker niet vreemd.

Is zo'n *Naturalis Historia* of *Liber Floridus* echt iets uit het verleden? Je zou denken dat geen mens het nog in zijn hoofd haalt om de wereld op papier te willen verklaren. Alhoewel. Ernst Gombrich (1909-2001) schreef op zeventwintigjarige leeftijd, na het behalen van zijn titel van doctor in de kunstwetenschap, het verrukkelijke *Eine kurze Weltgeschichte für junge Leser*. Later herwerkte hij het boek nog tot *A little history of the World*. In zekere zin was hij schatplichtig aan de geest van het *Liber Floridus*. Net zoals elk handboek geschiedenis.

BEELDENCYCLOPEDIË

Een tentoonstelling rond een pseudowetenschappelijk boek maken. Gortdroge boekenwijsheid in museale ruimten ontvouwen, zonder fonkelende miniaturen te presenteren. Men zou zich kunnen afvragen wie daar op zit te wachten. Ja, maar Lambertus haspelde niet droogweg talloze waarheden, feitjes en halve leugens af. In dit boekwerk is het beeld net zo belangrijk als het geschreven woord.

Hoe begint een mens in de twaalfde eeuw aan een uitleg over de wereld en een compilatie van de doorheen de eeuwen verjaarde wijsheid? Een soort *status quaestionis*, maar dan van alles wat ooit is geweest: mens en dier, god en natuurfenomeen. Een beproefde strategie is leentjebuur spelen en kijken wat de concurrentie of de voorgangers optekenden. Lambertus was een aanhanger van de typisch middeleeuwse 'reflex van de conservator', of het verzamelen en behouden van wat voorheen opgeschreven werd. Nieuwe inzichten hoeft u van Lambertus nauwelijks te verwachten. Maar een compiler kiest zijn bronnen en kiest de citaten die hij wil opnemen. Op die manier weerklinkt toch de stem van de auteur.

Volgens de schrijver moeten we denken aan een hemelse weide waar de bloemen van de literatuur welig tieren en op die manier gelovige lezers aantrekken, vandaar zijn 'Bebloemd Boek'. Men herkent bijvoorbeeld Plato's (427-347 v.C.) *Timaeus*, een *Commentaar* van Macrobius op Cicero's (106-43 v.C.) *Droom van Scipio* of brokstukken uit de werken van

Met de klok mee
Liber Floridus, 1121, f. 240v-241r
UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

Liber Floridus, 1121, f. 90v-91r
UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

Liber Floridus, 1121, f. 51v-52r
UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

Liber Floridus, 1121, f. 24v-25r
UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

Investeer in
een 40.000 jaar
oude, nog steeds
levende cultuur.

Authentieke Aboriginal
kwaliteitskunstwerken
van internationaal
begaafde artiesten

Aboriginal Art Gallery – Australian Shop
Magleinstraat 48, 9000 Gent

Open op: woensdag van 13.00u tot 18.00u
donderdag, vrijdag en zaterdag van 11.30u tot 18.00u
of op afspraak: 0475/70.85.99 - tel.: 09/224.30.93 - fax: 056/61.70.48

Raadpleeg onze on-line catalogoog op www.australianshop.com
Schrijf in op onze actuele nieuwsbrieven over Aboriginalkunst
via onze website www.australianshop.com rubriek contact.

ABORIGINAL ART: your best investment for the new millennium!
www.australianshop.com – info@australianshop.com

Augustinus (354-430), Isidorus van Sevilla (560-636) of Pseudo-Dionysius de Areopagiet (midden 5de eeuw?). Encyclopedieën werden vrijelijk geplunderd. In 161 *capitula* of hoofdstukken behandelt Lambertus kosmografische, bijbelse en historische onderwerpen. Net zoals Plinius loodst hij ons langs volkeren, landsdelen en zee-engten.

Waar Lambertus in uitblonk was zijn vernuft om de wereld letterlijk in kaart te brengen. Weinig encyclopedieën – ook al bestond die term toen nog niet – waren op het vlak van de cartografie invloedrijker. De makers van de tentoonstelling verkondigen onomwonden dat het *Liber Floridus*, met slechts enkele andere van een vergelijkbaar niveau, de bakermat voor de westerse cartografie vormt. Men vindt er zelfs de eerste zelfstandige kaart van Europa in terug.

SINT-BAAFS

Welke band heeft deze wereldencyclopedie dan met Gent en het STAM? Allereerst is het de Gentse Universiteitsbibliotheek die het manuscript in bewaring houdt. Op het einde van de dertiende eeuw was het reeds aanwezig in de Sint-Baafsabdij. Daarna verliet het nooit meer de stad. Pierre de Goux et de Wedergaete, raadsheer van hertog Filips de Goede (1396-1467), liet overigens in de vijftiende eeuw een kopie van het werk maken. Ook andere kopieën tonen de invloed van dit geschrift in onze contreien aan.

Toen het manuscript zich in de Sint-Baafsabdij bevond, was het niet ver verwijderd van de toenmalige Sint-Janskerk (nu Sint-Baafskathedraal) waar het machtige *Lam Gods*, circa 300 jaar jonger, gedijt. Ook dat werk is op zijn manier een presentatie van een wereldbeeld en in zekere zin verwant aan het boek uit Saint-Omer. Het gaat om een wereld die door God geconcipieerd en eigenhandig geboetseerd werd, maar zonder het tactiele en de empirie te vergeten: stroompjes, kleigrond, vogels, levensechte wolken en tegels: *naturalia* en *artificialia*.

Toen Lambertus zijn pennenvrucht aan de wereld schonk waren het neoplatonisme en de werken van de kerkvaders nog altijd populair. Iets later pas, nog in diezelfde twaalfde eeuw, zouden de geschriften van de geniale Aristoteles (384-322 v.C.) via de Arabische wereld weer bekendheid genieten op het Europese continent. Het *Liber Floridus* toont aan hoe groot het verschil met ons huidig wereldbeeld wel is. En tegelijk weten we weer van waar we komen. Zonder die *duistere* middeleeuwen waren we nooit in zogenaamd verlichte tijden verzeild geraakt. Want wat als bezige bijen zoals Lambertus niet hadden bestaan en ze niet het denkwerk uit vele eeuwen hadden geconserveerd?

Matthias Depoorter

info

Tentoonstelling
Liber Floridus (1121),
de wereld in een boek

Van 30 september
2011 tot 8 januari
2012
Open: van dinsdag
t.e.m. zondag van 10
tot 18 uur
Gesloten: maandag
STAM
Bijlokesite
Godshuizenlaan 2
9000 Gent
Tel. 09 267 14 00
www.stamgent.be

domein raversijde

drie historische musea bij de zee

Walraversijde

Memoriaal
Prins Karel

Atlantikwall

INFO Domein Raversijde
Nieuwpoortsesteenweg 636, 8400 Oostende
T 059 70 22 85 F 059 51 45 03
E domein.raversijde@west-vlaanderen.be
www.west-vlaanderen.be/raversijde